

Värdepapper

Vägledning om allmän riskbedömning

Beslutad av Simpts styrgrupp i november 2020

Innehållsförteckning

DEL I – Allmänna frågor	4
Inledning	4
Finansiella brott.....	5
Allmän riskbedömning.....	7
Särskilt om allmän riskbedömning vid finansiering av terrorism.....	8
Geografisk risk.....	8
Distributionskanaler	10
Handel	10
DEL II – Produkter och tjänster.....	11
Introduktion till olika aktiviteter inom penningtvätt och finansiering av terrorism	11
Värdeomvandlande aktiviteter	11
Värdeöverförande och värdeförflyttande aktiviteter	12
Värdebevarande aktiviteter	13
Värdegenererande aktiviteter.....	14
Investeringsparkonto.....	14
Allmän beskrivning av investeringsparkonto.....	14
Särskilt relevanta hotaktiviteter	14
Särskilda relevanta sårbarheter	15
Särskild relevanta avvikande kundbeteenden	15
Aktie- och fonddepå.....	15
Allmän beskrivning av aktie- och fonddepå	15
Särskild relevanta hotaktiviteter	15
Särskilda relevanta sårbarheter	16
Särskild relevanta avvikande kundbeteenden	16
Emissioner och emissionshändelser.....	16
Allmän beskrivning av emissionsaffären	16
Särskilt relevanta hotaktiviteter och sårbarheter	17
Särskilt relevanta kundbeteenden	18
Portföljförvaltning	19
Allmän beskrivning av portföljförvaltning.....	19
Särskilt relevanta hotaktiviteter	19
Särskilt relevanta avvikande kundbeteenden	20
Överföringar Allmän beskrivning av överföringar	21
Särskilt relevanta hotaktiviteter	21
Särskilt relevanta sårbarheter	21

VÄGLEDNING ALLMÄN RISKBEDÖMNING VÄRDEPAPPER

Särskilt relevanta avvikande kundbeteenden	22
Företagstransaktioner	22
Allmän beskrivning av företagstransaktioner	22
Särskilt relevanta hotaktiviteter	22
Särskilt relevanta sårbarheter	22
Särskilt relevanta avvikande kundbeteenden	23
DEL III – Riskmitigerande åtgärder	23
Allmänt	23
Kundkännedom	23
Monitorering	25

Simpts vägledning har tagits fram av sju organisationer i finansbranschen och deras medlemmar. Den utgår från medlemmarnas behov av vägledning och är inte avsedd att vara heltäckande.

Vägledningen beskriver hur branschen tolkar och tillämpar penningtvättsregelverket i aktuella delar.

Vägledningen ersätter inte lagar, föreskrifter och andra rättskällor. Dessa måste alltid beaktas och tillämpas i förekommande fall.

Det finns inte någon skyldighet att använda vägledningen. Den som använder vägledningen måste alltid göra bedömningen om vägledningen är tillämplig i det enskilda fallet.

Denna del av vägledningen har tagits fram av medlemmar hos Svensk Värdepappersmarknad.

Vägledningen ska läsas tillsammans med och kompletterar den grundläggande vägledningen om allmän riskbedömning.

I denna del av vägledningen hänvisas bl.a. till lagen (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism (penningtvättslagen) och lagen (2007:528) om värdepappersmarknaden (LVPM).

DEL I – Allmänna frågor

Inledning

Denna vägledning om allmän riskbedömning avser värdepappersområdet och omfattar vissa frågor som värdepappersinstituterna (instituterna) är särskilt berörda av. Med institut avses värdepappersbolag, svenska kreditinstitut med tillstånd att driva värdepappersrörelse och andra företag som driver värdepappersrörelse i Sverige, dvs. värdepappersinstitut, som begreppet definieras i LVPM.

Arbetet med att göra en allmän riskbedömning enligt penningtvättslagen är centralt för instituterna i efterlevnaden av penningtvättsregelverket och i arbetet med att förhindra att verksamheten utnyttjas för penningtvätt och finansiering av terrorism. I del I i vägledningen tas några allmänna frågor upp. Där ges en introduktion till den riskbedömning som ska göras med fokus på geografisk risk och olika distributionskanaler samt några särskilda frågor som rörfinansiering av terrorism och olika finansiella brott som kan leda till penningtvätt. Del II utgår från olika produkter och tjänster som ofta tillhandahålls av institutet samt olika situationer som kan uppstå. I del III behandlas olika riskmitigerande åtgärder såsom kundkännedom och monitorering.

Vägledningen är inte avsedd att vara heltäckande, utan tar upp några produkter och tjänster som regelbundet erbjuds på värdepappersområdet. Den är inte heller avsedd att vara heltäckande vad gäller de frågeställningar som kan uppstå inom allmän riskbedömning eller vad avser riskmitigerande åtgärder. Avsikten är att vägledningen ska uppdateras allt eftersom med nya områden och exempel.

Finansiella brott

Det finns en betydande risk att pengar tvättas på kapitalmarknaden. Storbritanniens tillsynsmyndighet, Financial Conduct Authority (FCA), ser detta som en växande risk inte minst p.g.a. den potentiella komplexiteten i affären, marknadens gränsöverskridande och segmenterade karaktär samt den eventuella bristen på kontroll av efterlevnad, se <https://www.fca.org.uk/publication/thematic-reviews/tr19-004.pdf>.

Problematiken med att upptäcka och förebygga komplexa penningtvättsupplägg lyfts fram även i den svenska nationella riskbedömningen från 2019, men är inte kopplad särskilt till kapitalmarknader.

Möjligheten att ta positioner som ger hög avkastning vid kursrörelser (genom exempelvis hävstångsprodukter, t.ex. derivatkontrakt och strukturerade produkter) kan skapa incitament för individer att försöka påverka kursen. Det finns en risk att personer utför brottsliga handlingar i syfte att påverka priset på värdepapper eller skaffa ett informationsövertag, utan att det nödvändigtvis behöver vara fråga om marknadsmissbruk.

Omsättning av medel i syfte att begå marknadsmissbruk och erhålla en eventuell vinst som härstammar ur det (även om den inte realiserats), bör anses utgöra penningtvätt. Detta eftersom marknadsmissbruk och försök därtill utgör en brottslig gärning.

Finansiella instrument har en värdebevarande karaktär. Det innebär att dessa kan utnyttjas och missbrukas på samma sätt som betalningsmedel.

I syfte att förebygga och bekämpa dessa brott måste penningtvättsarbetet komma närmare arbetet med att bekämpa marknadsmissbruk och andra icke-önskvärda beteenden som kan förekomma genom eller med hjälp av kapitalmarknaden. Investeringar i finansiella instrument och värdepappersrörelser ska ske i linje med vad som kan förväntas mot bakgrund av kundens riskprofil. Lämpligheten och rimligheten av sådana investeringar bör bedömas och utredas med hjälp av samma metoder som används för penningtvättsbekämpning när det gäller andra tillgångsslag.

Följande riskindikationer bör särskilt beaktas:

- Koppling till högriskland eller högriskredjeland
- Koppling till emittent
- Exekvering genom andra mäklare
- Vederlagsfria värdepappersöverföringar

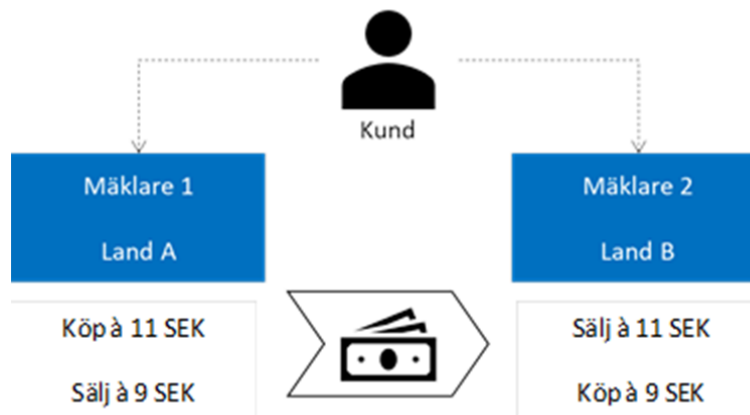
Se exempel nedan på hur kapitalmarknadstjänster kan utnyttjas för penningtvätt.

Exempel 1: Egenhandel

En individ som är kund hos två olika värdepappersinstitut i två olika jurisdiktioner (det ena i ett högriskland A och det andra i ett lågriskland B) ger sina mäklare instruktioner om att handla ett visst finansiellt instrument.

Kunden uppdrar åt Mäklare 1 att köpa "aggressivt", dvs. offensivt utan hänsyn till kursen, och åt Mäklare 2 att sälja så dyrt som möjligt, vilket resulterar i ett avslut till det något högre priset 11 SEK.

Kunden har dock inte för avsikt att ha en värdepappersposition hos Mäklare 1, så denne får i uppdrag att sälja "aggressivt", dvs. offensivt utan hänsyn till kursen, samtidigt som Mäklare 2 får i uppdrag att köpa in så billigt som möjligt. Detta resulterar i ett avslut till det något lägre priset 9 SEK.

Slutsats:

Resultatet är att värdet 2 SEK förflyttats från högriskland A till lågriskland B. Mäklare 2 ser att kunden har gjort en legitim vinst genom till synes skicklig värdepappershandel. Mäklare 1 ser att kunden har gjort en förlust på grund av sin värdepappershandel.

Exempel 2: Värdepappersöverföring

Kunden ger sin bank i uppdrag att överföra finansiella instrument från sin depå till Mottagarens depå utan att något vederlag utgår.

Slutsats:

Resultatet är att en förmögenhetsöverföring har skett. Bakomliggande omständigheter kan innebära att penningtvätt har skett. Överföringen kan exempelvis avse givande av muta eller ersättning för utförd tjänst. Överföringen kan ske mellan olika institut inom olika jurisdiktioner. Upplägget kan även göras i flera led och sättas i system i syfte att försvåra och till och med omöjliggöra fastställandet av tillgångarnas ursprung.

Exempel 3: Vinsttagande vid insiderhandel

Kunden, som är finansdirektör i ett noterat aktiebolag, köper aktier i sin arbetsgivare innan offentliggörande av en omvänd vinstvarning. Nyheten får aktiekursen att rusa med flera procentenheter.

Slutsats:

Resultatet är att kunden har gjort ekonomisk vinning genom insiderbrott.

Allmän riskbedömning

Den allmänna riskbedömningen enligt penningtvättsregelverket bör bestå av två åtskilda, men sammanhängande steg: i) identifiering av risk för penningtvätt och finansiering av terrorism och ii) bedömning av risken för penningtvätt och finansiering av terrorism. Vid identifieringen av risk för penningtvätt och finansiering av terrorism på värdepappersområdet bör instituten ta reda på vilka risker de är eller skulle kunna bli exponerade för om de ingår en viss affärsförbindelse eller genomför en viss enstaka transaktion.

När instituten söker identifiera de risker för penningtvätt och finansiering av terrorism som sammanhänger med en affärsförbindelse eller en enstaka transaktion, bör de beakta relevanta riskfaktorer som vem deras kund är, vilka länder eller geografiska områden de verkar inom, de specifika produkter, tjänster och transaktioner som kunden är intresserad av samt de kanaler som institutet använder för att tillhandahålla dessa produkter, tjänster och transaktioner.

En central fråga är att veta vem som är kund enligt penningtvättslagen och som därmed ska vara föremål för institutets åtgärder för kundkännedom. Institutet måste vidta åtgärder för kundkännedom när det ingår en affärsförbindelse med kunden, dvs. när förbindelsen med kunden förväntas ha en viss varaktighet (se 1 kap. 8 § punkten 1 penningtvättslagen). Det kan också uppstå en etablerad affärsförbindelse om en motpart som sedan blir kund återkommer till företaget och utför enstaka transaktioner. Affärsförbindelsen har då etablerats genom företagets och kundens faktiska handlande. Svensk Värdepappersmarknad har tagit fram vägledning om kundkännedom på värdepappersområdet som behandlar dessa frågor närmare.¹

Vid den allmänna riskbedömningen är kunderna, såsom olika kundtyper eller kundkategorier, en faktor som ska beaktas. Den allmänna riskbedömningen ska sedan ligga till grund för riskbedömningen av kunden, dvs. för att bestämma kundens riskprofil. Riskfaktorer att ta i beaktande när kundens riskprofil bestäms kan vara sådant som kundens bransch, bolagets ägarstruktur, uppgifter i media, status som PEP eller familjemedlem eller känd medarbetare till en sådan person, osammanhängande uppgifter i kundkännedomen (t.ex. om planerade insättningar överskrider uppgift om inkomst), skattedrivna upplägg, när kunden inte verkar leva på sin folkbokföringsadress eller om kunden har fullmaktshavare utan en klar koppling till kunden. Dessa faktorer kan också vara sådana som beaktas i den allmänna riskbedömningen.

Informationen om olika riskfaktorer för penningtvätt och finansiering av terrorism bör om möjligt hämtas från olika källor, antingen separat eller via verktyg eller databaser på marknaden som sammanställer data från flera olika källor. Företagen bör fastställa dessa källors typ och antal utifrån

¹ Se www.simpt.se.

ett riskkänslighetsperspektiv. Eba har tagit fram riktlinjer enligt art 17 och 18.4 i fjärde penningtvättsdirektivet (2015/849) som sammanhänger med enskilda affärsförbindelser och enstaka transaktioner som anger vilka informationskällor som bör beaktas. Dessa riktlinjer är för närvarande föremål för översyn, <https://eba.europa.eu/eba-consults-revised-guidelines-money-laundering-and-terrorist-financing-risk-factors>

https://esas-joint-committee.europa.eu/Publications/Guidelines/Guidelines%20on%20Risk%20Factors_SV_04-01-2018.pdf.

Särskilt om allmän riskbedömning vid finansiering av terrorism

Vad som räknas som finansiering av terrorism beskrivs i penningtvättslagen. Lagen nämner insamling, tillhandahållande eller mottagande av tillgångar i syfte att de ska användas, eller med vetskap om att de är avsedda att användas, (i) för att begå sådan brottslighet som avses i lagen (2002:444) om straff för finansiering av särskilt allvarlig brottslighet, (ii) av en person eller en sammanslutning av personer som begår sådan brottslighet som avses i lagen (2002:444) om straff för finansiering av särskilt allvarlig brottslighet eller gör sig skyldig till försök, förberedelse, stämpling eller medverkan till sådan brottslighet eller (iii) för en sådan resa som avses i lagen (2010:299) om straff för offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet.

Terrorismfinansiering kan ske med legitima tillgångar vilket innebär att riskbilden är något annorlunda än risken för penningtvätt. Därför måste instituten säkerställa att en separat bedömning görs avseende risken för att dess produkter och tjänster ska utnyttjas för terrorismfinansiering.

Vid den allmänna riskbedömningen bör instituten beakta att det för närvarande saknas kända fall av terrorismfinansiering genom värdepappersaffärer. Fatf påpekar dock i en rapport som publicerades 2009 att icke transparenta företagsstrukturer eller välgörenhetsorganisationer i kombination med överföring av värdepapper eller kapital kan utgöra en potentiell risk.²

För institut som erbjuder både konton och betaltjänster till sina kunder blir den allmänna riskbilden för terrorismfinansiering för dessa tjänster i stort densamma som för banker, se Simpts vägledning om allmän riskbedömning för bank.

Det är också viktigt att instituten beaktar riskerna med terrorismfinansiering vid sin geografiska riskbedömning eftersom vissa länder och regioner är förknippade med en förhöjd risk för terrorbrott. Ledning kan här hämtas från Fatf-publiceringar avseende högrisk- och andra monitorerade jurisdiktioner.³

Geografisk risk

Att identifiera geografiska platser som kan utgöra en högre risk för penningtvätt eller finansiering av terrorism är en delkomponent i riskbedömningen. Det innebär att försöka förstå och utvärdera de specifika risker som är förknippade med att göra affärer i, öppna och hålla konton, erbjuda produkter och tjänster eller på annat sätt underlätta transaktioner som involverar vissa geografiska platser eller länder. För att kartlägga regioner och länder i riskbedömningen kan institutets egen landriskmodell eller motsvarande tredjepartsleverantörsprodukt användas. Faktorer som kan bidra till en ökad risk är

² FATF, *Money laundering and terrorist financing in the securities sector – October 2009*, s. 58

³ www.fatf-gafi.org/publications/high-risk-and-other-monitored-jurisdictions/

om kunden eller kundens verkliga huvudman är baserad i en jurisdiktion som är förknippad med högre penningtvätts- eller terrorismfinansieringsrisk.

Instituten bör vara särskilt uppmärksamma på jurisdiktioner som:

- Europeiska kommissionen har identifierat som högriskredjeländer enligt artikel 9.2 i direktiv (EU) 2015/849
- Har betydande nivåer av korruption eller andra brott kopplade till penningtvätt exempelvis skatt
- Har bristfällig kapacitet i det rättsliga systemet att effektivt lagföra dessa brott
- Har betydande nivåer av finansiering av terrorism eller terroristaktiviteter
- Saknar effektiv antipenningtvätts- och terrorismfinansieringsövervakning

Källor som kan användas är:

- Fatf:s landbedömningar
- Transparency Internationals corruption perception index
- IMF:s förteckning över Offshore Financial Centre
- OECD:s country reports on the implementation of the OECD's anti-bribery convention
- United Nations Office on Drugs and Crime World Drug Report
- Reports by the Global Forum on Transparency and the Exchange of Information for Tax Purposes of the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)
- EU list of non-cooperative jurisdictions for tax purposes

Särskilda riskfaktorer avseende finansiering av terrorism som bör beaktas vad gäller nivån på terrorismfinansieringsrisker är om:

- Det finns information, till exempel från brottsbekämpande myndigheter eller pålitliga och tillförlitliga öppna mediekällor, vilket antyder att en jurisdiktion ger finansiering eller stöd för terroristverksamhet, antingen från officiella källor eller från organiserade grupper eller organisationer inom denna jurisdiktion.
- Det finns information, till exempel från brottsbekämpande myndigheter eller pålitliga öppna mediekällor, som antyder att det är känt att grupper som begår terroristbrott verkar i landet eller territoriet.
- Jurisdiktionen är föremål för finansiella sanktioner, embargo eller åtgärder som är relaterade till terrorism, finansiering av terrorism eller spridning av massförstörelsevapen utfärdad av till exempel FN eller Europeiska unionen.

Särskilda riskfaktorer avseende internationella sanktioner bör beaktas och en träff på en sanktionslista i det enskilda fallet kan innebära förbud mot att genomföra en förestående transaktion. Med internationella sanktioner avses att begränsningar införts i handlingsfriheten för en stat eller ett land, ett företag eller personer. Internationella sanktioner kan ha olika karaktär och inkluderar handelsrestriktioner (handsembargo) som innebär restriktiva åtgärder gällande export och import av vissa uppräknade varor och tjänster, finansiella restriktioner vilket bland annat omfattar frysning av tillgångar och andra ekonomiska resurser, restriktioner på finansiella transaktioner samt investeringsrestriktioner. Internationella sanktioner används bland annat som ett medel vid terroristbekämpning.

Källor som kan användas är:

- EU Sanctions map (<https://sanctionsmap.eu/#/main>)
- US Department of the Treasury (OFAC) (<https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Pages/Programs.aspx>)
- UK Financial sanctions (<https://www.gov.uk/government/collections/financial-sanctions-regime-specific-consolidated-lists-and-releases>).

Distributionskanaler

I förhållande till risken i de kanaler som verksamhetsutövaren använder sig av är det två aspekter som behöver bedömas var för sig. Den ena är kanalen för inledandet av en affärsförbindelse, dvs. ursprungsidentifieringen, där de risker som kan förknippas med en distansidentifiering behöver identifieras och hanteras. Det andra är de kanaler som används för att använda verksamhetsutövarens tjänster såsom att göra insättningar och uttag, flytta värdepapper, orderläggning och inhämta kontouppgifter. En generell utgångspunkt är att de kanaler som sker på distans kan innebära en högre risk än de som inte sker på distans (t.ex. i ett kundmöte), då distansen kan göra det svårare att upptäcka komplicerade transaktioner och upplägg. Dessa kanaler kan också underlätta för de kunder som använder sig av bulvan- och målvaktsupplägg och upplägg som involverar fler parter och institut. Inom ramen för den allmänna riskbedömningen behöver institutet därför identifiera och bedöma risken i de kanaler som används. Exempel på kanaler är fysiska möten, i inloggat läge på institutets hemsida, telefon eller tradingterminaler.

Handel

Handel med finansiella instrument kan ske på olika sätt. Varje institut kan fritt bestämma över vilka kanaler kunderna ska få bedriva handeln igenom (förutsatt att regulatoriska krav på lagring och dokumentation kan upprätthållas). Dessa kanaler kan ge upphov till olika risker beroende på graden av anonymitet som kanalen erbjuder.

Generellt innebär snabba och enkla transaktionstjänster en förhöjd risk jämfört med transaktioner som tar längre tid eller kräver mer personlig kontakt med instituten för att kunna genomföras. Affärer som genomförs i finansiella instrument utanför en reglerad marknadsplats eller MTF innebär en förhöjd risk, särskilt om det saknas fastställd värdering i det aktuella instrumentet.

En risk är att institutet inte alltid kan säkerställa att det är den faktiska kunden som fattar investeringsbesluten och bedriver handel i ett legitimt syfte. Handel genom t.ex. en internetbank innehåller inga inslag av personlig kundkontakt. Likaså kan det förekomma olika slags fullmakter där kontrollen över investeringsbesluten överlåts till någon annan. I sådana situationer kan handel ske i syfte att bedriva penningtvätt, finansiera terrorism eller andra åtgärder som försvårar fastställandet av medlens ursprung.

En annan risk är att handeln sker i väldigt hög hastighet, vilket gör det svårt att genomföra relevanta kontroller. Den värdepappershandel som sker på handelsplatser kännetecknas av en hög grad av automatisering. Användning av algoritmiska- eller högfrekvensstrategier är utbrett och leder till att hastigheten i handeln är hög. Antalet händelser i transaktionskedjan som kan ske inom loppet av en enda sekund kan försvåra fastställandet av tillgångarnas ursprung. Användning av algoritmer kan även försvåra en utredning om vem som har varit den egentliga beslutsfattaren till en viss strategi. Flera individer kan vara inblandade i arbetet med att sätta ihop och programmera en algoritm eller en algoritmisk strategi, och dessa kan i princip vara helt frikopplade från den som faktiskt väljer att

använda sig av strategin. I dessa situationer är det viktigt att avgöra huruvida penningtvättsrisker föreligger i det sätt som algoritmen är uppbyggd och det sätt som strategin faktisk utnyttjas, eller båda.

Exempel på faktorer som kan påverka risken:

- Koncentration av fullmakter för värdepappershandel
- Givande av fullmakt för värdepappershandel till en tidigare okänd part
- Investeringar som inte ligger i linje med kundens profil
- Ovanligt många representanter som handlar å en juridisk persons vägnar

DEL II – Produkter och tjänster

Introduktion till olika aktiviteter inom penningtvätt och finansiering av terrorism

För att kunna bedöma den inneboende risken kopplad till olika produkter och tjänster inom värdepappersområdet måste institutet analysera hur produkterna och tjänsterna skulle kunna utnyttjas för penningtvätt eller finansiering av terrorism. Ett sätt att göra detta på är att utgå från de aktiviteter som de flesta upplägg kan beskrivas med hjälp av, dvs. värdeomvandlande aktiviteter, värdeöverförande och värdeförflyttande aktiviteter, värdebevarande aktiviteter samt värdegenererande aktiviteter.

Institutet bör även bedöma vad som kan göra produkten eller tjänsten mer eller mindre attraktiv ur ett penningtvätts- och terrorismfinansieringsperspektiv och vad som kan påverka institutets förmåga att upptäcka misstänkt penningtvätt och finansiering av terrorism i förhållande till de olika aktiviteterna.

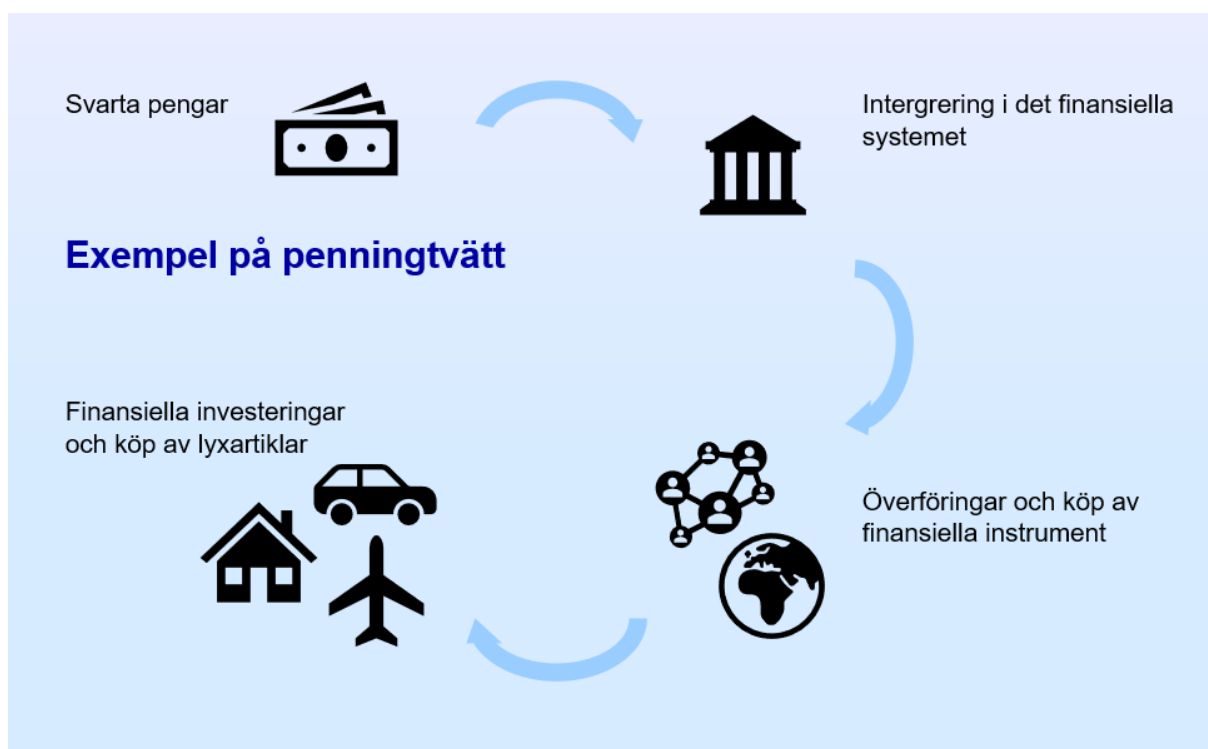
Efter introduktionen till olika aktiviteter inom penningtvätt och terrorismfinansiering diskuteras olika produkter och tjänster såsom investeringssparkonto, aktie och fonddepå, emissioner och emissionshändelser, portföljförvaltning, överföringar och företagstransaktioner. I varje avsnitt identifieras olika särskilt relevanta hotaktiviteter, sårbarheter och avvikande kundbeteenden inom respektive produktslag och tjänst.

Värdeomvandlande aktiviteter

Vissa produkter och tjänster på värdepappersområdet kan användas i värdeomvandlande syfte. Vid en försäljning skapar det bakomliggande värdepappret en legitimitet till innehavet av pengarna. Om produkterna eller tjänsterna för sparande kan användas i värdeomvandlande syfte bör institutet bedöma om den värdeomvandlande aktiviteten försvårar institutens upptäckt av penningtvätt eller finansiering av terrorism. Vid denna bedömning bör instituten bl.a. analysera sina interna system och processer och bedöma om det finns brister i institutens möjlighet att på ett tydligt sätt följa en kunds värdeomvandlande aktiviteter.

Tabell 1 Exempel på faktorer som kan påverka risken vid värdeomvandlande aktiviteter kopplade till sparprodukter

Möjlig aktivitet	Exempel på faktorer som kan påverka risken		
Värdeomvandlande aktiviteter	Köp och försäljning av fonder och andra värdepapper	Begränsningar i interna system	Handel med icke noterade värdepapper

Illustrationen visar hur pengar kan tvättas genom värdeomvandlande aktiviteter.

Värdeöverförande och värdetflyttande aktiviteter

Vad avser värdeöverförande och värdetflyttande aktiviteter bör institutet värdera möjligheten till värdepappersflyttar om sparformen medger detta. Institutet bör analysera om det finns begränsningar gällande denna typ av överföring och på vilket sätt de kan göras, exempelvis om värdepapper kan flyttas till eller från andra personers konton än kundens eget. Vid bedömningen av vilken risk som produkten eller tjänsten medför bör institutet även beakta begränsningar såsom bindningstider och beloppslimiter, något som möjligtvis kan göra produkten något mindre attraktiv ur ett penningtväts- eller terrorismfinansieringsperspektiv.

I förhållande till värdepapper är också medlens ursprung en riskfaktor. Gärningspersonerna kan använda täckmantlar för att maskera brottsvinster och i vissa fall också öppna målvaktskonton. Av en rapport från Brottsförebyggande rådet (Brå) framgår att den lämnade förklaringen ofta anges vara arv, gåvor och lån.⁴ I vissa fall kan underlag för förklaringen visas upp. Underlagen är då inte sällan från andra länder, vilket kan medföra svårigheter att kontrollera den aktuella dokumentationen. Enligt Brå är en annan förekommande förklaring att kontoöverföringen eller kontantuttaget avser köp eller försäljning av en vara eller en annan skattefri ersättning, som en spelvinst.⁵ Det förekommer också att investeringar i värdepapper har varit kopplade till flera olika långa och komplicerade transaktionskedjor med avsikt att dölja medlens ursprung.⁶ Vissa produkter medför vissa skattemässiga effekter på insatt belopp. De skattemässiga effekterna gör den aktuella produkttypen mindre lämpad för kort-

⁴ Brå, Penningtvätt och annan penninghantering - Kriminella, svarta och grumliga pengar i legal ekonomi, Rapport 2015:22 (Brå-rapporten), s 74.

⁵ Brå-rapporten, s. 58.

⁶ Brå-rapporten, s. 76.

siktiga placeringar. Detta kan minska sårbarheten något för denna produkt eftersom många penningtvättsupplägg bygger på snabba överföringar. Även sättet som sparprodukten distribueras på kan påverka den inneboende risken.

Tabell 2 Exempel på faktorer som kan påverka risken vid värdeöverförande och värdeförflyttande aktiviteter kopplade till sparprodukter

Möjlig aktivitet	Exempel på faktorer som kan påverka risken			
Värdeöverförande och värdeförflyttande aktiviteter	Kontantuttag	Överföring till föranmält konto	Överföringstjänster till andra personers konton	Utlandsbetalningar
	Beloppsbegränsningar	Begränsningar gällande insättning eller uttag	Värdepappersflyttar	Begränsningar gällande värdepappersflyttar
	Kundavgifter	Medlens ursprung framgår av produkten	Risikpåverkande distributionskanal	Risikpåverkande skatteregler

Värdebevarande aktiviteter

Värdepappret alternativt värdepapperstjänsten kan användas i värdebevarande syfte för exempelvis lagring av brottsvinster. Det kan tilläggas att den vanligaste finansieringskällan för terrorism uppges vara löner och sparande. Långsiktiga investeringar av brottsvinster i finansiella produkter tycks dock enligt Brå inte vara särskilt vanligt. I de fall detta sker tycks det emellertid röra sig om större belopp, vilket även stämmer överens med internationella studier som visar att investeringar i finansiella produkter görs av personer som har begått ekonomiska brott och som både har tillgång till ett stort kapital och till företag.⁷ Det är dessutom lättare att göra denna typ av investeringar när pengarna redan finns i det finansiella systemet. En annan faktor som spelar roll är att ekonomiska brottslingar ofta besitter egna kunskaper om finansiella produkter och har ett mer naturligt kontaktnät med finansiella rådgivare. En av de främsta riskfaktorerna kopplade till värdebevarande aktiviteter är bristande information om medlens ursprung. Särskilda svårigheter att utreda detta kan dessutom uppstå vid gränsöverskridande förbindelser och stora förmögenheter.

Tabell 3 Exempel på faktorer som kan påverka risken vid värdebevarande aktiviteter kopplade till sparprodukter

Möjlig aktivitet	Exempel på faktorer som kan påverka risken		
Värdebevarande aktiviteter	Medlens ursprung framgår av produkten	Möjlighet för gränsöverskridande förbindelser/transaktioner	Stora förmögenheter

⁷ Brå-rapporten, s. 65.

Värdegenererande aktiviteter

Värdepappret alternativt värdepapperstjänsten skulle kunna medge värdegenererande aktiviteter, något som kan vara möjligt om produkterna medger exempelvis värdepappersbelåning. Av Finanspolisens årsrapport 2015 framgår att lån i olika former är en relativt vanligt förekommande finansieringsform avseende terrorism. Senare uppgifter om skandinaver som anslutit sig till terroristgrupper visar dock på att tillhandahållandet av värdepapperskredit torde ha en relativt begränsad riskpåverkande effekt gällande terrorismfinansiering, då olika typer av konsumtionskrediter i stället blivit mer vanligt förekommande.⁸

Tabell 4 Exempel på faktorer som kan påverka risken vid värdegenererande aktiviteter kopplade till sparprodukter

Möjlig aktivitet	Exempel på faktorer som kan påverka risken		
Värdegenererande aktiviteter	Värdepapperslån		

Investeringsparkonto

Allmän beskrivning av investeringsparkonto

Investeringsparkonto (ISK) är en kontotyp där kunder kan spara i aktier, fonder, obligationer och derivat, och utöver detta kan kunden även förvara kontanta medel på kontot. De finansiella medel som kan förvaras på en ISK måste handlas på en reglerad marknad. Inom EU är även instrument som handlas på mindre marknader tillåtna. Kunden betalar inte någon skatt för de vinster han eller hon gör, utan istället betalas en årlig skatt som baseras på det sammanlagda värdet av dennes tillgångar.

ISK kan endast öppnas av fysiska personer och det är inte alla typer av placeringar som är tillåtna inom ramen för kontotypen. Exempelvis tillåts inte blankning eller investeringar i bolag där kunden äger mer än 10 procent. Det är fritt att sätta in och ta ut kontanta medel till och från en ISK, men möjligheten för flytt av andra innehav är begränsat till de tillgångsslag som får innehas på kontotypen. Det finns inga begränsningar i hur stora värden kunden kan ha på sin ISK.

En ISK kan utnyttjas för att bevara medel både för kundens eller för annans räkning, och det är oftast okomplicerat att både sätta in och ta ut medel från en ISK. Det är också normalt att ha denna typ av konto på en annan bank än sin huvudsakliga bank, vilket gör det svårt för verksamhetsutövaren att få en helhetsbild av kundens ekonomiska förmåga i övrigt.

Särskilt relevanta hotaktiviteter

En ISK kan användas för marknadsmanipulation och andra typer av marknadsmissbruk, och vinsterna från dessa handlingar blir sedan föremål för penningtvätt. Produkten är, tillsammans med aktie- och fonddepå, särskilt sårbar för detta hot.

En ISK kan också användas som mottagande konto vid bedrägerier, vilket medför att även dessa medel kan komma att utgöra ett led i penningtvätt eftersom någon innehar eller brukar den brottsligt

⁸ CATS rapport, Finansiella aktiviteter kopplade till personer från Sverige och Danmark som anslutit sig till terroristgrupper i Syrien och Irak mellan 2013 – 2016.

förvärvade egendomen. Hotet torde dock vara något lägre för denna typ av produkt givet kontots egenskaper och att t.ex. investeringsbedrägerier främst involverar onoterade aktier och därför inte kan involvera en ISK i ett initialt skede.

Särskilda relevanta sårbarheter

En ISK kan användas som ett lager i en kedja av flera transaktioner vilket är särskilt effektivt när kontot är hos ett institut utan traditionella bankprodukter. Medlen ser per automatik ut att komma från sparande och kan därför uppfattas som "rent" hos den mottagande banken (skiktning).

Särskild relevanta avvikande kundbeteenden

Givet beskattningsreglerna för ISK kan det vara misstänkt att hålla kontanta medel på kontot över en längre tid. Beteendet kan vara en indikation på att kontot används för att förvara medel som i ett senare skede kan överföras till ett annat institut där de ser ut att ha sitt ursprung i investeringar eller sparande (skiktning).

På samma sätt är löpande insättningar och uttag på en ISK utan att genomföra några köp- eller säljtransaktioner en indikator på att kunden använder kontot för andra ändamål än sparande. Att använda ett investeringskonto som en anhalt mellan andra konton indikerar att man vill dölja den verkliga avsändaren eller transaktionsmönstret för den mottagande verksamhetsutövaren (skiktning).

Aktie- och fonddepå

Allmän beskrivning av aktie- och fonddepå

På en aktie- eller fonddepå kan flera tillgångsslag förvaras och till depån kopplas vanligtvis ett bankkonto. Med depå avses både aktie- eller fonddepån samt det tillhörande bankkontot.

De värdepapper som kan förvaras på depån är fler än på en ISK, t.ex. värdepapper som inte är upptagna för handel på en handelsplats. Kunderna kan också ha mer avancerade tjänster kopplade till depån, som t.ex. blankning. Kunden betalar ingen skatt på sina innehav utan beskattas istället på den realiserade vinsten, vilket innebär att vinster kan kvittas mot förluster. Kunden behöver själv deklarerat sina transaktioner till Skatteverket.

En depå kan öppnas av både fysiska och juridiska personer. Kunden kan fritt sätta in och ta ut kontanta medel samt flytta in och ut andra typer av innehav.

Särskild relevanta hotaktiviteter

En aktie- eller fonddepå har mycket gemensamt med en ISK vad gäller hot och sårbarheter.

Depån kan användas för marknadsmanipulation och andra typer av marknadsmissbruk. Vinsterna från dessa handlingar kommer sedan att bli föremål för penningtvätt. Produkten är, tillsammans med depån, särskilt sårbar för detta hot.

En depå kan också användas som mottagande konto vid bedrägerier, vilket medför att även dessa medel kan komma att utgöra ett led i penningtvätt eftersom någon innehar eller brukar den brottsligt förvärvade egendomen. Hotet torde dock vara lägre för denna typ av produkt givet kontots egenskaper och att flera vanliga bedrägerityper inte kan involvera en depå i ett initialt skede.

Särskilda relevanta sårbarheter

Precis som för en ISK kan en aktie- eller fonddepå utnyttjas för att bevara medel både för kundens eller för annans räkning. Det är oftast okomplicerat att både sätta in och ta ut medel från en depå och det är normalt att ha en depå på en annan bank än den huvudsakliga banken, vilket gör det svårt för verksamhetsutövaren att få en helhetsbild av kundens ekonomiska förmåga i övrigt.

En depå kan användas som ett lager i en kedja av flera transaktioner, vilket är särskilt effektivt när kontot är hos ett institut utan traditionella bankprodukter. Medlen ser per automatik ut att komma från sparande och uppfattas därför som "rent" hos den mottagande banken (skiktning).

Särskild relevanta avvikande kundbeteenden

Eftersom det är möjligt att förvara fler tillgångsslag på en aktie- eller fonddepå finns också möjligheten att göra transaktioner som inte genomförs på en handelsplats. En kund kan exempelvis flytta in eller ut onoterade värdepapper utan att verksamhetsutövaren ser huruvida en köpeskilling går mellan samma parter. Även om institutet skulle ha möjlighet att följa transaktionen i sin helhet är det ofta svårt att värdera onoterade värdepapper, vilket gör det möjligt att göra en dold värdeöverföring genom att betala ett kraftigt högre eller lägre pris än vad det överförda innehavet motsvarar.

Löpande insättningar och uttag på en depå utan att genomföra några köp- eller säljtransaktioner är en indikator på att kunden använder kontot för andra ändamål än sparande. Att använda en depå som en anhalt mellan andra konton indikerar att man vill dölja den verkliga avsändaren eller transaktionsmönstret för den mottagande verksamhetsutövaren (skiktning).

Löpande in- och utflyttar av onoterade värdepapper kan vara en indikation på att kunden använder flyttarna som transaktionsmedel i annat syfte än investeringar.

En annan typ av flytttransaktioner som kan indikera ett otillåtet skatteundandragande är flytt av papper mellan olika personer i syfte att kvitta förluster mot annans vinst eller vice versa.

Emissioner och emissionshändelser

Allmän beskrivning av emissionsaffären

Företagshändelser kan avse förändringar som avser bolagets aktier och dess aktiekapital, t.ex. ägarförändringar vid ett uppköp, eller kapitaltillskott genom en nyemission av aktier. Bolaget kan också, för att få kapitaltillskott utan att det påverkar bolagets aktier eller aktiekapital, emittera nya värdepapper, t.ex. obligationer. När ett aktiebolag ger ut finansiella instrument kallas det för emission. Det finns många olika emissionstyper. En emission kan t.ex. genomföras med eller utan företrädesrätt för befintliga aktieägare, den kan vara riktad till en viss grupp eller en enskild part eller vara offentlig (publik). Emissionen kan också bestå av olika typer av finansiella instrument. Vilken typ av emission det handlar om beror på bolagets status, förutsättningar enligt aktiebolagslagen (ABL), bolagsstämmans beslut eller styrelsen beslutat inom ramen för ett eventuellt bemyndigande av bolagsstämman.

När ett institut biträder ett företag vid en emission (emissionsaffären) är kunden huvudsakligen det företag som önskar införskaffa ytterligare kapital. En emissionsaffär kan dock även involvera fysiska och juridiska personer i det hänseendet att dessa kan komma att teckna sig i emissionen. Många av de risker som är knutna till emissioner kan kopplas till grundläggande risker som verksamheten har inom

penningtvättsområdet. Risker som är kopplade till geografiska områden som verksamheten har koppling till och risker förknippade till de olika kundkategorierna som är godkända och distributionskanaler som hela verksamheten använder, är exempel på risker som driver penningtvättsrisk generellt inom hela verksamheten. Det medför att många delar av den riskbedömning som behöver göras i emissionsaffären även behöver genomföras inom andra delar av verksamheten. I avsnitten nedan är syftet att lyfta fram de aspekter som är specifika för emissionsaffären. Som tidigare nämnts i vägledningen har Fatf i en rapport från 2009 konstaterat att värdepapper kan användas för att integrera och placera brottsvinster.

Institutet måste, för att kunna göra en bedömning av de inneboende riskerna i emissionsaffären, genomföra en analys utifrån sårbarheterna inom produkterna eller tjänsterna.

Särskilt relevanta hotaktiviteter och sårbarheter

Emissionsaffären kan likt andra produkter inom värdepappersrörelsen utnyttjas för att omvandla illegalt intjänade medel till tillsynes legalt intjänade medel.

Generellt kan det antas att det framför allt är de privatpersoner och juridiska personer som vill teckna sig i emissioner som avser att dölja pengars eller annan egendoms samband med brott eller brottslig verksamhet genom emissionen. Emittenten är ett företag som har ett behov av kapital, vilket har nämnts ovan, och tar genom emissionen emot pengar från tidigare eller nya investerare i utbyte mot värdepapper utgivna av emittenten. Således anskaffar sig emittenten mer kapital genom emissionen för att t.ex. kunna fortsätta bedriva verksamheten eller refinansiera tidigare upptagna lån. För den aktör som tecknar sig i emissionen medför transaktionen att denne i utbyte mot betalning tillhandahålls finansiella instrument från emittenten. Transaktionen kan bidra till att aktören som tecknar sig i emissionen kan föra in de illegalt intjänade pengarna genom emissionen, och därefter är medlen en del av det finansiella systemet och således svårare att identifiera som pengar eller annan egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet. Generellt kan det antas att emittenter och emissionsaffärer kan utnyttjas för penningtvätt och är ett led i denna kedja.

Emissionsinstitutet ska alltid utvärdera risken för penningtvätt och finansiering av terrorism inför varje emission som institutet är delaktig i. Risken för penningtvätt kan skiljas sig åt mellan olika emissioner. Utifrån en riskbaserad ansats ska åtgärder vidtas för att förhindra riskerna. Kundkännedomåtgärder ska alltid genomföras avseende kunden dvs. emittenten och i vissa fall i förhållande till den personen som tecknar sig i emissionen.

- Transaktioner på värdepappersmarknaden skapar legitimitet avseende de bakomliggande medlen som är grunden till innehavet av värdepappret. Det finns således en risk för att emissioner utnyttjas för att skapa legitimitet för ett värdepappersinnehav.
- Emissionsaffären kan användas i syfte att förvilla ursprunget av de likvida medel som används för att erlägga betalning för värdepapperen.
- När emissionen är slutförd kan värdepapperen som förvärvats förflyttas till liknande konton och mellan olika finansiella aktörer på marknaden vilket medför svårigheter att upptäcka och utreda misstänkt penningtvätt och finansiering av terrorism.
- Ett särskilt problem som behöver hanteras i samband med emissionsaffären är problematiken avseende värdepapperskonton. Detta blir särskilt problematiskt när en emission sker med företrädesrätt som i sin tur innebär att t.ex. en befintlig aktieägare kan teckna sig i emissionen direkt via värdepapperskontot. Emissionsinstitutet kommer i dessa fall att ha svårigheter att

kontrollera medlens ursprung i det fall det är nödvändigt. Det medför att emissioner där värdepapperskonton används för teckning har en ökad sårbarhet för penningtvätt.

- Sårbarheter gällande distribution och geografiska riskfaktorer bedöms inte skilja sig från andra delar av finansmarknaden. Emissioner som involverar utländska aktörer från högriskländer, ägare och verkliga huvudmän som har kopplingar till högriskaktörer, branscher och länder bör anses ha samma risk som övriga delar av verksamheten med sådana kopplingar.
- Risken för att emissionsaffären ska utnyttjas för finansiering av terrorism bedöms vara relativt låg. Det kan dock uppmärksammas att kunden i emissionsaffären är företaget, dvs. emittenten, vilket genom emissionen anskaffar sig mer kapital i bolaget. Det medför att det nya kapitalet kan användas till finansiering av terrorism genom olika dispositioner till investerare.
- Emissionen kan omfatta antingen noterade eller onoterade värdepapper. Det kan finnas skillnader i likviditet mellan noterade och onoterade värdepapper vilket kan medföra att attraktionen varierar mellan att använda det emitterade värdepappret för att dölja medlens ursprung mellan noterade och onoterade värdepapper. Ett illikvitt onoterat värdepapper kan vara svårt att avyttra och bestämma ett värde på medan ett likvitt noterat värdepapper kan omsättas i handel. Dock är den reglerade marknaden mer genomlyst och övervakad vilket kan medföra att avvikande transaktioner lättare upptäcks. Emissionsinstitutet bör utvärdera risken för penningtvätt och finansiering av terrorism inför varje emission.
- Vid en börsnotering (IPO) förekommer det att tidigare aktieägare har företrädesrätt till nya aktier som emitteras i anslutning till IPO:n eller att aktieägaren saknar sådan företrädesrätt. Har en tidigare aktieägare inte företrädesrätt är tilldelning i IPO:n inte "garanterad" till aktieägaren och det bör således minska incitamentet för att utnyttja produkten för att tvätta pengar eftersom det inte finns någon säkerhet att teckning i emissionen kommer att ske.

Särskilt relevanta kundbeteenden

Avvikande kundbeteende kan vara:

- Om ett privat aktiebolag vänder sig till ett emissionsinstitut och vill genomföra en riktad emission till aktieägare med företrädesrätt. Syftet med den riktade emissionen är att nuvarande ägare ska ha en möjlighet att betala emissionen med icke lagligt intjänade pengar och genom emissionen således dölja pengarnas ursprung.
- Brå nämner i sin rapport från 2015 att brottsvinster kan förvaras i försäkringar och värdepapper. Precis som vid försäljning av värdefulla föremål är det sällan bakomliggande förhållanden vid försäljning av försäkringar och värdepapper kontrolleras. Det kan exempelvis innebära att en kapitalförsäkring eller en aktie överlåts till en gärningsperson, eller till gärningspersonens företag, som sedan säljer denna för att legitimera ett innehav av pengar. Investeringar i värdepapper har varit kopplade till flera olika långa och komplicerade transaktionskedjor med avsikt att dölja medlens ursprung. Investeringen har i dessa fall hört till de sista stegen, där bland annat köp och försäljningar av kapitalvaror ingått i de tidigare stegen.
- Efter genomförd emission förs värdepappren vidare till andra konton eller institut.
- I det fall emittenten har kopplingar till högriskländer bör emissionsinstitutet värdera risken som hög och vidta skärpta åtgärder.

Portföljförvaltning

I följande avsnitt analyseras hur portföljförvaltning kan utnyttjas för penningtvätt eller finansiering av terrorism. Portföljförvaltning definieras i MiFID II som förvaltning av värdepapper på diskretionär basis enligt uppdrag från enskilda kunder, om dessa portföljer innehåller ett eller flera finansiella instrument.⁹

Allmän beskrivning av portföljförvaltning

Under detta avsnitt lyfts erfarenheter av riskbedömning och portföljförvaltning fram. Erfarenheterna visar att portföljförvaltning torde vara en tjänst med låg risk för penningtvätt eller terrorismfinansiering.

Diskretionär portföljförvaltning är en finansiell tjänst, som tillhandahålls av banker och värdepappersbolag, där investeraren ger förvaltaren mandat att fatta löpande placeringsbeslut, ofta inom vissa avtalade ramar. Den föreliggande riskpåverkan på portföljförvaltning är beroende av vilka tillgångsslag som läggs i uppdraget. Olika tillgångar medför varierande risk för att förvaltningen nyttjas för penningtvätt och terrorismfinansiering. Här inverkar produktens komplexitet, t.ex. ramarna för likviditet och omsättningsbarhet.

Tjänsten riktar sig till både privatpersoner och företag. För privatkunder är diskretionär portföljförvaltning främst en tjänst som nyttjas av Private Banking-kunder. Härutöver tillkommer företag och institutionella kunder med högre krav på variation i uppdraget. Private Banking tillhör ett affärsområde som klassas som hög risk.¹⁰ Det är inte ovanligt att kund befinner sig utomlands och att det därmed uppstår gränsöverskridande förbindelser. På dessa kunder genomförs en mer omfattande kontroll vad gäller pengars ursprung och kunds transaktioner.

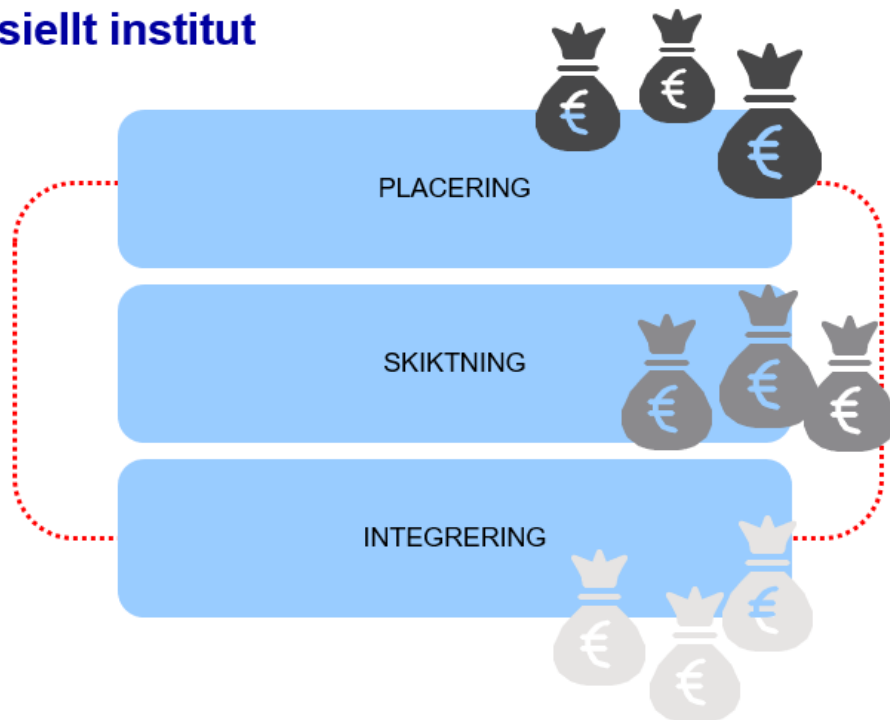
Särskilt relevanta hotaktiviteter

Medel som går in i portföljförvaltningen överförs elektroniskt, från kunds konto. Här sker ingen kontanthantering. Potentiella hot kommer därmed av pengarnas ursprung. Ett kontinuerlig tillförande av medel i uppdraget kan vara försök till s.k. skiktning ("layering"), dvs. när svarta och vita pengar blandas för att dölja sitt ursprung. Detta kan även inkludera en risk för terrorismfinansiering.

⁹ Se art 4.1 p 8 i MiFID II (EU/2014/65).

¹⁰ Se bilaga III i det fjärde penningtvättsdirektivet (EU/2015/849).

Finansiellt institut

Illustrationen visar s.k. skiktning.

Förvaltningen av medel sköts av förvaltaren enligt uppdragets ramar. Val av produkt som medger snabba rörelser medför högre risk. I uppdraget kan kunderna besluta om vissa värdeomvandlande aktiviteter, såsom skifte av produkt, utbetalning till visst konto, återinvestering av utdelning och avkastning. Utförandet av uppdraget är dock diskretionärt, vilket innebär att det i regel är förvaltaren som styr uppdraget, inte kunden.

Särskilt relevanta sårbarheter

Potentiella sårbarheter för denna tjänst är primärt kontrollen av pengarnas ursprung och den riskbedömning som genomförs av kundförhållandet. Ytterligare sårbarheter kan vara överföringar till andra konton och frekventa uttag.

Särskilt relevanta avvikande kundbeteenden

Det är riskbedömningen av kund och kundens medel som är av vikt för denna tjänst. Avvikande beteenden kan vara:

- Större belopp som läggs till uppdraget ad hoc
- Löpande insättningar och uttag
- Snabba rörelser och större flöden
- Transaktioner över landsgränser

Det avvikande beteendet utgör misstanke för både penningtvätt och terrorismfinansiering. Här är kännedom om kunden avgörande.

Överföringar

Allmän beskrivning av överföringar

Värdepapper representerar på samma sätt som pengar ett värde, varför liknande krav på kundkännedom, medlens ursprung och monitorering av värdepapperstransaktionen kan ställas som för kontotransaktioner. I denna vägledning har risker kring portföljförvaltning och ISK- och kontodepåer närmare beskrivits ovan. Dessa kan gälla även för de kunder som har en vanlig depå som kunden disponerar över på egen hand. Flyttar kunden medel mellan egna konton och depåer inom samma institut bör institutet kunna få en bra bild över kundens mönster men när det kommer tillgångar utifrån eller från annan part och ett institut inte har kontroll på hela kedjan blir bilden mer fragmenterad. Det kan t.ex. avse överföringar av tillgångar i depå från annan bank eller när kunden köper nya värdepapper hos annat institut och betalning sker från ett institut och förvaret ska vara hos ett annat institut. I dessa fall kan kompletterande kundkännedom behöva inhämtas. Flyttar kunden värdepapper mellan egna depåer hos samma institut t.ex. mellan en vanlig depå till en ISK är det normalt inte ett avvikande beteende utan en naturlig del i kundrelationen. Bankbyte eller att kunden är kund hos flera institut är vanligt förekommande där kundkännedomen kan behöva uppdateras.

I rapporter och dylikt finns inte mycket beskrivet kring modus och fall där överföringar av värdepapper har ingått som en del i ett penningtvättsupplägg, men det betyder inte att det inte finns eller förekommer sådana upplägg. Det är viktigt att förstå och ha en uppdaterad kundkännedom kring kunden och dess transaktionsmönster. Överföringar och främst köp och säljtransaktioner är nära förknippade i ett förvar.

Särskilt relevanta hotaktiviteter

- En särskilt relevant hotaktivitet är att medlens ursprung, dvs. värdepappren, inte kan dokumenteras eller härledas på ett tillfredställande sätt. Tillgångsmassan gör det svårare att utreda tillgångarnas ursprung om de flyttats runt och en blandning av överföringar, köp eller säljtransaktioner görs på kontot.

Särskilt relevanta sårbarheter

- Onoterade värdepapper har sällan en marknadskurs, vilket ofta medför att det är svårt att sätta ett värde på en transaktion. Att värdepappret är emitterat i stort antal och onoterat eller med väldigt låg kurs kan också vara ett skäl att titta närmre på en överföring av värdepapper i sig.
- Onoterade värdepapper kan generellt medföra en högre produktrisk än marknadsnoterade värdepapper då emittenten inte är lika genomlyst som ett noterat bolag. Därför kan det vara viktigt för institutet att i förekommande fall vara vaksam på transaktioner i denna typ av värdepapper. Värdet på dessa värdepapper kan också vara okänt varför extra vaksamhet kan behövas i vissa fall.
- Flyttas utländska värdepapper in på ett konto kan institutet behöva förstå vad det är för värdepapper just p.g.a. att bristen på genomlysning av emittenten och värdepappret kan vara sämre med utländska värdepapper.
- Kommer värdepapper in från ett annat institut kan kundkännedomen behöva uppdateras med anledning av t.ex. ett depåbanksbyte, ett arv, en gåva eller eget sparande. När värdepapper flyttas mellan olika banker är det avsändande bank som lämnar över värdepappren till

mottagande institut. Det är viktigt att mottagande institut är uppmärksamt på inlägg och dess värden om det är av högre värde och anpassar sin kundkännedom därefter.

- Kommer värdepappersflytten från institut i annat land kan skäl finnas att säkerställa medlens ursprung i detalj om kunden klassificeras som hög risk eller överföringen avser högre värden och förstå kundens koppling till den utländska banken.
- Flyttar kunden löpande värdepapper mellan olika banker och däremellan säljer av innehav kan institutet behöva förstå kundens transaktionsmönster. Överföringarna kan göra att institutet kan behöva ta hänsyn till kundens totala engagemang och transaktioner, vilket inkluderar utlandsbetalningar.

Särskilt relevanta avvikande kundbeteenden

- Särskilt relevanta avvikande kundbeteenden inkluderar de kunder som löpande flyttar värdepapper in och ut från en depå utan att det går att förstå mönstret. Vissa institut köper och säljer vissa värdepapper som inte hanteras på marknaden och det kan vara en förklaring till varför vissa kunder gör denna typ av affärer. Andra institut kan uppfattas ha en bättre internetjänst. Ser institutet att kunden har likvider som har gått till ett annat institut i motsvarande värde och tidsperiod är risken mindre, men hittas inget motsvarande värde kan frågor behöva ställas.

Företagstransaktioner

Allmän beskrivning av företagstransaktioner

Tjänster inom Corporate Finance kan variera mellan olika värdepappersinstitut. Variationen finns i både vilket utbud som erbjuds samt hur tjänsten är utformad. Corporate Finance-tjänster riktar sig främst till företag, samtidigt som privatpersoner kan komma att investera i den typen av tjänster. Exempel på tjänster inom Corporate Finance är IPO:s och rådgivning vid företagsförvärv.

Särskilt relevanta hotaktiviteter

- Ägarstrukturen för målbolaget är komplex vilket gör det svårt att fastställa vilka aktörer som ytterst kontrollerar bolaget och vem som är verklig huvudman. Exempel på detta är strukturer som inkluderar ett specialföretag¹¹ där det främsta syftet med den etablerade strukturen är att genomföra värdepapperstransaktioner.
- Om bolagets struktur eller transaktionen som man avser att genomföra görs genom bulvaner eller på ett sätt som inte kan motiveras utifrån ett affärsmissigt perspektiv.
- Om rådgivningsuppdraget saknar ett mandatavtal eller ett beslut från bolagets ledning om att genomföra transaktionen.

Särskilt relevanta sårbarheter

- Noteringsprocesser och processen för att genomföra ett företagsförvärv involverar aktörer som kan vara kopplade till en rad olika högriskfaktorer som branscher, länder och ryktesrisk. Utöver bolaget som faller in inom ramen för rådgivningstjänsten ska även bolagets ägare och verkliga huvudmän utvärderas i förhållande till faktorerna ovan.
- Samma förhållningssätt ska tillämpas på målbolaget och den part som rådgivaren företräder (köpare eller säljare). Trots att målbolaget formellt sett inte är part i det mandatavtal som

¹¹ Jfr. art 2(2) i EU:s värdepappersiseringsförordning (2017/2402).

upprättats mellan rådgivare och kund behöver rådgivaren inom ramen för sitt uppdrag hantera de risker som kan uppkomma i samband med transaktionen, vilket sker genom due diligence på målbolaget.

- Beroende på rådgivningstjänstens omfattning och antalet aktörer som är involverade är det av stor vikt att säkerställa att andra rådgivare som är involverade i processen har interna rutiner och riktlinjer som identifierar och hanterar riskerna för penningtvätt och terrorismfinansiering på ett fullgott sätt.

Särskilt relevanta avvikande kundbeteenden

- Kunden som söker rådgivningstjänsten har svårt att motivera syftet med transaktionen.
- Kunden som söker tjänsten vill inte bistå med information eller underlag i ledet för att säkerställa att risk för penningtvätt och terrorismfinansiering inte identifieras. Det bör dock noteras att i de fall kunden har en komplicerad struktur och dokumentationen tillhandahålls snabbt och "iordningställd", kan det också vara en indikator på penningtvätt, men det behöver givetvis inte vara fallet. Att kunden är förberedd på vilka uppgifter och vilken dokumentation som institutet kommer att efterfråga kan ha helt naturliga förklaringar, t.ex. att kunden är kund också hos andra institut där motsvarande uppgifter och dokumentation tidigare efterfrågats.

DEL III – Riskmitigerande åtgärder

Allmänt

Den allmänna riskbedömningen ska läggas till grund för att bestämma de åtgärder, t.ex. rutiner och kundbemötande, som ska vidtas för att mitigera riskerna. Åtgärderna kan vara utformade på många olika sätt, det viktiga är att de reducerar riskerna så att de effektivt kan hanteras. Åtgärderna kan omfatta sådant som att införa begränsningar i hur produkter och tjänster kan användas, införa särskilda rutiner för kundkännedom eller att utbilda personal. Hur kontroller påverkar utfallet i en allmän riskbedömning beskrivs närmare i Simpts grundläggande vägledning om allmän riskbedömning. Kontroller av olika slag är grundläggande för att hantera och mitigera de risker för penningtvätt och terrorismfinansiering som identifierats vid den allmänna riskbedömningen, exempelvis de kundkännedomsåtgärder som vidtas och den löpande uppföljning och monitorering som utförs.

När en risk relaterad till en produkt eller tjänst har identifierats i den allmänna riskbedömningen, analyserar instituten vilka kontroller som finns för att hantera risken samt gör en bedömning av hur effektiva dessa kontroller är. Om kontrollen saknas eller bedöms vara bristfällig bör institutet vidta åtgärder för att införa respektive förbättra kontrollen.

Kundkännedom

En god kundkännedom är ett av de effektivaste sätten att hantera de risker som är förknippade med en kund. Den risk som är förknippad med en viss produkt eller tjänst kan väsentligt förhöjas beroende på vem kunden är, t.ex. om kunden är en PEP etablerad i ett högriskredjeland. Det är därför viktigt att kundkännedomsåtgärderna anpassas till de hot och sårbarheter som identifierats avseende produkter och tjänster.

Enligt penningtvättslagen är det obligatoriskt att inhämta följande uppgifter vid den inledande kontrollen (s.k. on-boarding):

- Uppgifter om kundens identitet och verkliga huvudman,
- uppgift om kunden eller dennes verkliga huvudman är en person i politiskt utsatt ställning, PEP,
- uppgift om kunden är etablerad i ett högriskredjeland, och
- uppgifter om affärsförbindelsens syfte och art.

Ytterligare information kan behöva inhämtas beroende på den riskbedömning som görs. Hur omfattande åtgärderna för att inhämta dessa uppgifter ska vara styrs av den risk som är förknippad med de aktuella produkterna och tjänsterna, såsom de har bedömts i den allmänna riskbedömningen. I vissa fall kan mer omfattande åtgärder behöva vidtas och i andra fall kan åtgärder vidtas i en mer begränsad omfattning. Möjligheten att vidta mindre omfattande åtgärder varierar i regel mellan olika branscher. Begränsade åtgärder kan särskilt förekomma där risken på ett framträdande sätt är produktstyrd.

För många produkter och tjänster, bl.a. flertalet relaterade till värdepapper, förekommer det mer sällan att risken är sådan att mindre omfattande åtgärder kan vidtas initialt. Däremot kan det bli aktuellt att vidta mindre omfattande åtgärder i den löpande uppföljningen.

Mindre omfattande åtgärder kan t.ex. innebära att verksamhetsutövaren kan förlita sig på Bolagsverkets register med uppgifter om verklig huvudman. Verksamhetsutövaren kan också kontrollera om kunden eller dennes verkliga huvudman är en person i politiskt utsatt ställning (PEP) mot en s.k. PEP-lista. Det kan också räcka att ställa frågor om PEP-status direkt till kunden.

Av särskild vikt för att bedöma vilka riskmitigerande åtgärder som är mest effektiva är frågan om affärsförbindelsens syfte och art; varför efterfrågar kunden produkten eller tjänsten och hur ska kunden använda produkten eller tjänsten? Information om affärsförbindelsens syfte och art finns i avsnitt 7.2 i Simpts grundläggande vägledning om kundkännedom. Där framgår bland annat att informationen ska ligga till grund för en bedömning av vilka aktiviteter och transaktioner som kunden kan förväntas vidta och genomföra inom ramen för affärsförbindelsen och för en bedömning av kundens riskprofil.

1. Informationen ger verksamhetsutövaren underlag för att kunna bedöma risken för penningtvätt eller finansiering av terrorism som kan förknippas med kunden. Identifierade högriskfaktorer bör uppmärksammas när informationen om syfte och art bedöms.
2. Informationen om syfte och art ska också ge verksamhetsutövaren underlag för att bedöma hur kunden kan väntas agera inom ramen för affärsförbindelsen. Informationen om syfte och art bör ge verksamhetsutövaren en bild av vilka aktiviteter och transaktioner som kunden kan förväntas vidta och genomföra. En sådan bedömning är nödvändig för att verksamhetsutövaren ska kunna upptäcka avvikelser från det förväntade beteendet.

Vilken information som måste inhämtas och omfattningen av de bedömningar som ska göras beror till stor del på vilken produkt eller tjänst som tillhandahålls kunden. För produkter och tjänster som har

ett väl definierat och avgränsat användningsområde kan produkten eller tjänstens syfte och art många gånger vara uppenbar och bedömningen kan då baseras på antaganden som grundas på hur kunder normalt använder produkter eller tjänster (prop. 2016/17:173 s. 527). För produkter och tjänster som är mer individuellt anpassade och skraddarsyddade för en viss kund kan en mer omfattande utredning krävas för att institutet ska kunna göra en väl underbyggd bedömning. Exempel på information som kan vara viktig att ta del av i samband med en sådan utredning kan vara en kartläggning av vilka transaktioner som förväntas, till och från vilka länder (om skatteparadis, högriskländer eller andra jurisdiktioner är inblandade), vilken typ av motparter som förväntas, vilken typ av transaktioner, samt transaktionernas antal, frekvens och storlek. Det är väsentligt att förstå kundens förväntade handelsstrategi för att förstå dess verksamhet.

Det kan också vara av stort intresse att analysera kundens ägarstruktur, juridiska hemvist och verkliga huvudman. Om denna information visar att kunden har en komplex ägarstruktur eller att ägarstrukturen brister i transparens utan att det finns en rimlig förklaring till detta, kan det vara en varningsflagga som bör utredas ytterligare.

Vid värdepappershandel förekommer ofta kedjor av motparter och det är vanligt att värdepappersinstitutet inte har direktkontakt med slutkunden. Detta innebär att institutet kan behöva klargöra vem som är ansvarig för att genomföra kundkännedomsåtgärder, att institutet kan behöva göra en riskbedömning av motparterna och att möjligheterna att övervaka transaktioner där motparter är inblandade kan behöva analyseras.

Enligt Fatfs vägledning bedömer institutet vilken inriktning och omfattning som kundkännedomsåtgärderna ska ha. Institutet bör klargöra om kunden handlar för egen eller för kundens räkning. Även om kunden är ett institut som handlar för kundens räkning, och alltså ansvarar för kundkännedomsåtgärderna för sina egna kunder, kan det ändå vara viktigt för institutet att få en förståelse för kundinstitutets egen kundbas för att få en bättre bild av riskerna med relationen. Ett institut bör också inhämta information om en kunds (och kunden bör tillhandahålla) penningtvätts- och terrorismfinansieringskontroller, inklusive information om dess riskbedömning av underliggande kunder och implementering av riskmitigerande åtgärder.¹²

Om verksamhetsutövaren inte kan uppnå tillräcklig kännedom om kunden för att kunna hantera risken för penningtvätt eller finansiering av terrorism som kan förknippas med kundrelationen och övervaka och bedöma kundens aktiviteter och transaktioner, får verksamhetsutövaren inte etablera affärsförbindelsen eller genomföra en enstaka transaktion (frågan berörs i Simpts vägledning om kundkännedom och avsluta affärsförbindelse).

Monitorering

Riskbaserad transaktionsmonitorering på värdepappersområdet innebär att verksamhetsutövaren ska avgöra om genomförda transaktioner är linje med de förväntningar som finns baserade på den inhämtade kundkännedomen och kundrelationens syfte och art. Detta innefattar övervakning av själva transaktionerna och överföringar av medel, men även att identifiera förändringar av kundens riskprofil,

¹² FAFT, Guidance for a risk-based approach - Securities sector, October 2018

t.ex. vad gäller kundens uppträdande och användning av produkter. När misstänkta transaktioner och beteenden uppmärksammas, eller högriskbeteenden uppmärksammas, ska detta hanteras genast.

Transaktioner som avviker från kundens riskprofil, uppvisar tecken på kända tillvägagångssätt för penningtvätt eller avviker från ett etablerat mönster kan utgöra varningssignaler som kan indikera penningtvätt.

Transaktioner på värdepappersmarknaden är ofta komplexa och kan omfatta såväl flera motparter som flera olika jurisdiktioner. Monitorering i värdepappersrörelsen har ofta fokus på marknadsmissbruk och värdepappershandel. Vissa metoder som används vid marknadsmissbruk kan dock utgöra indikationer även på penningtvätt (t.ex. "wash trading"). Vinster av olika typer av marknadsmanipulation och insiderhandel utgör dessutom brottsvinster som kommer att behöva tvättas för att komma gärningsmännen till godo. Traditionellt sett sker marknadsövervakning och penningtvättsmonitorering separerat från varandra; en samordning kan dock ge synergieffekter.

Effektiv automatiserad övervakning är särskilt viktig i de fall då transaktionerna görs utan mänsklig inblandning, t.ex. vid elektronisk handel och s.k. Direct Access. Automatiserad övervakning har dock sina begränsningar; när det rör sig om komplexa transaktioner som involverar flera olika produkter och motparter är den automatiserade övervakningen ofta inte tillräcklig för att samtliga risker ska kunna hanteras. I sådana fall kan den mest värdefulla övervakningen vara den manuella övervakningen som sker i den operativa verksamheten.

Då penningtvätt vanligen är kopplat till att medel förs in eller ut från ett konto eller en depå bör särskilda händelser som särskilt övervakas omfatta större in- och utbetalningar eller värdepappersflyttar till eller från kundernas konton och depåer. Utgångspunkten för den automatiserade transaktionsmonitoreringen bör vara att upptäcka vad som avviker från det förväntade kundbeteendet och torde därför variera beroende på verksamhetsutövarens affär. Exempelvis skiljer sig storleken på vad som utgör en omfattande större inbetalning för en verksamhetsutövare som riktar sig mot retailsegmentet och en verksamhetsutövare som enbart erbjuder produkter kopplade till förmögenhetsförvaltning.

Transaktionsmönster som alltid bör anses vara avvikande i förhållande till värdepappersrelaterade produkter är en serie av transaktioner där inga transaktioner involverar investeringar. Det kan exempelvis handla om en mängd mindre insättningar och ett större uttag utan att något köper eller säljer värdepapper inom ramen för depån eller kontot har genomförts.

Det kan ofta vara fördelaktigt om det finns en särskilt utsedd kundansvarig eller kontaktperson då detta ger förutsättningar för bättre översikt över kundens totala engagemang och transaktionsflöden. Detta ger en bättre förståelse för kundprofilen vilket är särskilt viktigt vid manuell monitorering.

Avvikelse som också bör uppmärksammas inkluderar icke-standardiserad avveckling, exempelvis om en kund ger ett uppdrag att värdepapper ska överföras till en tredje parts depåkonto och detta avviker från hur kunden vanligtvis agerar. Särskilt hög risk kan vara förknippad om konton i högriskländer förekommer vid sådana överföringar.

Även förekomst av betalningar från tredjeparter utgör en högriskindikation som är viktig att kunna fånga upp i transaktionsmonitoreringen.

VÄGLEDNING ALLMÄN RISKBEDÖMNING VÄRDEPAPPER

S.k. klientmedelskonton kan underlätta för anonymitet vid transaktioner och erbjuder stora utmaningar när det kommer till transaktionsmonitoreringen. Motsvarande utmaningar finns också för de upplägg där depåinnehavaren är ett försäkringsbolag och där innehavet motsvarar en underliggande försäkring tillhörande försäkringsbolagets kund.

Det ska även nämnas att det kan uppstå situationer där det inte går att vidta riskmitigerande åtgärder, t.ex. om den information som tillhandahålls är bristfällig. Institutet bör därvid överväga att inte genomföra transaktionen och avsluta affärsförbindelsen.